

ШУМЕ ВИСОКЕ ЗАШТИТНЕ ВРЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

РАДЕНКО ЛАКЕТИЋ¹
СТОЈКО БЛАГОЈЕВИЋ¹
НАТАША БОСНИЋ¹

Извод: У раду је указано на једну од главних преокупација човјека у последња два века која се огледа кроз заштиту животне средине и очување биодиверзитета на земљи. Шуме су једно од највећих природних богатстава у Републици Српској. Шуме високе заштитне вредности обухватају изузетне еколошке атрибуте, екосистемске производе и социјалне функције шума. Идентификација и издвајање шумских подручја која садрже ове специфичне вредности представља основу у развоју овог концепта. Приказано је издвајање шума високе заштитне вредности по различитим типовима и повећање процента ових шума са 1% на 4,5% у периоду од три године. Поред издвајања површина шума високе заштитне вредности, битно је да је ово процес који траје и да се води рачуна да се газдовањем не наруше атрибути који ове шуме чине шумама високе заштитне вредности.

Кључне ријечи: шуме високе заштитне вредности, идентификација, издвајање, мониторинг.

HIGH CONSERVATION VALUE FORESTS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Abstract: The paper points to one of the major human concerns in the last two centuries which is reflected in environmental protection and biodiversity preservation on the Earth. Forests are some of the greatest natural resources in the Republic of Srpska. High conservation value forests include exceptional ecological attributes, ecosystem produce and social functions of forests. The identification and allocation of forest areas that contain these specific values is the base of the development of the concept. The paper shows the classification of high conservation value forests (HCVF) into different types and the increase in the percentage of these forests from 1 to 4.5 % in the period of three years. In addition to the zonation of the areas of high conservation value forests, it is important that this is an ongoing process, and that care is taken in forest management not to disrupt the attributes that make these forests high conservation value forests.

Key words: high conservation value forests, identification, zonation, monitoring.

1. УВОД

У последња два века животна средина представља основну преокупацију човјека јер су наступиле огромне промене у животној средини. Основни узроци промена су раст становништва, развој технологије и општи пораст животног стандарда, што је имало за посљедицу енормно кориштење природних ресурса чиме се смањује њихов обим, а појединим ресурсима прети и исцрпљивање. Природа као основа животне средине одређује квалитет живота и његов опстанак на земљи.

1 *мр Раденко Лакетић, извршни директор за производњу; мр Стојко Благојевић, руководилац службе интерне контроле; мр Наташа Боснић, руководилац службе за ИТ; ЈПШ „Шуме Републике Српске”*

Шума представља дио природе и има веома значајну улогу у животној средини. Шумски екосистеми са својим бројним функцијама имају велик утицај на животну средину, као што је утицај на глобално кружење угљеника у природи, значајан фактор у кружењу воде у атмосфери, спречавање загађивања ваздуха, пуферизација екстремних климатских промјена и утицај на микроклиму, заштита водотока и њиховог живог света, заштита тла од спирања и ерозије, уточиште многих животињских врста, одржавање биодиверзитета, резервоар многобројних генетичких информација итд.

Све шуме садрже еколошке и социјалне вриједности. Те вредности могу бити глобално, регионално или локално важне, али када се нека од тих вредности сматра изузетно важном, шума се може дефинисати као шума високе заштитне вредности. У овим шумским подручјима газдовање се врши прикладно како би се сачувале и унапредиле постојеће вредности. Шума високе заштитне вредности може бити мали део великог шумског подручја (на примјер: извориште питке воде за неко село, тресетиште, мочвара или мала површина неког другог ретког екосистема). У другим случајевима то може бити велико шумско подручје (на пример: шуме које садрже неколико угрожених врста које се распостире на великој површини или подручје изражене пејсажне разноликости). Било који тип шуме, висока или ниска, природна или вештачки засад, може потенцијално бити шума високе заштитне вредности, јер се њихов избор ослања на присуство једне или више изабраних вредности. Слично је и са шумским културама или ниским деградираним шумама које чувају тло од спирања и ерозије.

Концепт шума високе заштитне вредности првобитно је развио Forest Stewardship Council (FSC) за потребе сертификације газдовања шумама и био је део програма реализације међународних конвенција о заштити шума.

Идентификовање шумских подручја која садрже ове специфичне вредности је први корак у развоју овог концепта, а суштину чини препознавање високих заштитних вредности, њихова заштита и мониторинг. У овим случајевима препоручује се да се све специфичне вредности неког подручја обележе и унесу у планове газдовања са упутствима о њиховој заштити.

Основу за програм издвајања шума високе заштитне вредности представљају бројне међународне конвенције, резолуције, протоколи, директиве и други регулативни акти који се тичу заштите биодиверзитета и газдовања шумама.

Идентификовање шума високе заштитне вредности унутар подручја са којим се газдује је прва активност. Ако се утврди да такве шуме постоје развија се режим газдовања којим ће се одржавати или унапређивати постојеће високо заштитне вредности, што ће се пратити развојем и имплементацијом мониторинг система у овим шумама.

Задаатак се реализује у четири етапе и то идентификација, консултације, газдовање и мониторинг.

Концепт идентификације шума високе заштитне вредности заснован је на идеји да се за шуму која садржи вредности од изузетног значаја обезбеде додатне мере које ће омогућити да се те вредности не деградирају или да оне на неки други начин буду под негативним утицајем газдовања.

Према FSC-у шуме високе заштитне вредности разврстане су у шест типова у којима се истиче значај одређених атрибута као високо заштитних вредности и предлажу мере за њихово дефинисање на државном или регионалном нивоу.

Први кораци код издвајања шума високе заштитне вредности састоје се у прикупљању специфичне документације (међународне, државне и ентитетске легислативе, одлука локалних заједница, шумскопривредних основа, специјалистичких студија, карата итд.) која представља основ за селекцију подручја која требају бити истражена за ову намјену. За неке категорије високо заштитних вредности било је неопходно обавити више истраживања у различито доба године, што се посебно односи на ретке и миграционе врсте организама. Шумарски и други стручњаци који више година раде на истом подручју имају довољно и знања и искуства да овај задатак квалитетно обаве.

Увидом у стање површина шума високе заштитне вредности утврђено је да је проценат ових шума био изузетно мали, 1% у односу на укупну површину шума у Републици Српској до 2008. године. Истраживање је указало на могућности идентификације и издвајања већег процента површина шума високе заштитне вредности и унапређења заштите шума које посједују неку од карактеристика које представљају високу заштитну вредност и сврставају их у неки од типова шума високе заштитне вредности.

2. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

При изради рада коришћена је домаћа и страна литература: књиге, зборници са стручних конференција, генерички FSC стандарди за газдовање шумама, међународни радови из области сертификације газдовања шумама и из области шума високе заштитне вредности, као и документација настала као резултат ангажовања аутора рада на пословима сертификације газдовања шумама и идентификације и издвајању шума високе заштитне вредности у Републици Српској.

Приликом израде рада кориштене су следеће методе: прикупљање података, обрада података и поређење података.

Прикупљање података извршено је од организационих дијелова Јавног предузећа који су добијени на основу информација из различитих извора и од већег броја интересних страна у периоду од 2006 до 2012. године.

Како су аутори рада, главни координатор и чланови тима процеса сертификације газдовања шумама од самог почетка (2006. године), учествовали у пословима идентификације и издвајања шума високе заштитне вредности, у оквиру овог процеса сами су вршили контролу и обраду података. Било је неопходно имати у виду шири круг сазнања од различитих интересних страна, па је извршена провера информација и утврђене су могућности сврставања одређених површина у шуме високе заштитне вредности.

На основу добијених података извршено је поређење стања издвојених површина шума високе заштитне вредности у односу на период прије почетка идентификације, те у 2010. и 2012. години.

3. ШУМЕ ВИСОКЕ ЗАШТИТНЕ ВРЕДНОСТИ

Концепт шума високе заштитне вредности (ШВЗВ) првобитно је развио Forest Stewardship Council (FSC) за потребе сертификације газдовања шумама и био је део програма реализације међународних конвенција о заштити шума.

Forest Stewardship Council (FSC) је интернационално тело које спроводи сертификацију у шумарству, а задаци FSC-а су промовисање еколошки одговорног, социјално корисног и економски одрживог газдовања шумама утврђивањем општеприхваћених стандарда, препознатљивих и респектованих принципа и критерија. У начелу бр. 9 FSC стандарда за сертификацију газдовања шумама, предузећа шумарства треба да идентификују сваку високо заштитну вредност (ВЗВ) која се налази унутар њиховог подручја, газдују њима у циљу очувања или унапређења тих вредности, консултовати све заинтересоване стране, те контролишу успешност овог начина газдовања.

Према FSC дефиницији високо заштитне вредности обухватају и изузетне еколошке атрибуте и екосистемске производе и социјалне функције. Идентификовање шумских подручја која садрже ове специфичне вриједности је први корак у развоју овог концепта, а суштину чини препознавање високих заштитних вредности, њихова заштита и мониторинг. Међутим, ово не значи да се свака шума која садржи неку специфичну високо заштитну вредност мора издвојити и тако третирати. На примјер, нека специфична заштитна вредност шуме може се изоставити уколико је она значајно присутна у суседним подручјима (предузећима шумарства). У овим случајевима препоручује се да се све специфичне вредности неког подручја обележе и унесу у планове газдовања са упутствима о њиховој заштити. Ова напомена је, уосталом, део шумарске политике у Републици Српској.

Основу за програм издвајања шума високе заштитне вредности представљају бројне међународне конвенције, резолуције, протоколи, директиве и други регулативни акти који се тичу заштите биодиверзитета и газдовања шумама, а најзначајније су:

- Конвенција о биолошкој разноликости.
- Међународна конвенција о заштити биља.
- Хелсиншке и Лисабонске резолуције о заштити шума у Европи.

4. ИДЕНТИФИКАЦИЈА, ИЗДВАЈАЊЕ И МОНИТОРИНГ У РЕПУБЛИЦИ СРПскоЈ

Иако FSC даје опште дефиниције шума високе заштитне вредности, њихово тумачење није једноставно и зависи од типова шуме, карактеристика локације и друштвених околности. Тумачење општих дефиниција FSC-а у конкретним случајевима, имајући у виду социјалне, економске и еколошке специфичности Републике Српске у почетку је рађено на основу „Алата за идентификацију шума високе заштитне вредности”, а касније Водича, израђеног од стране државне радне групе.

Задатак се реализује у четири етапе:

(а) Идентификација (ШВЗВ): овде су битна правила за одлучивање да ли одређена шума садржи неку високо заштитну вредност.

(б) Консултације: у складу са FSC критеријумом 9.2 идентификација и газдовање шума високе заштитне вредности треба вршити у договору са другим интересним субјектима.

(ц) Газдовање: често је питање како газдовати шумама високе заштитне вредности.

(д) Мониторинг: ово је есенцијални део било којег система газдовања шумама јер омогућава предузећима шумарства и власницима шума да провере да ли су циљеви газдовања постигнути и да ли примењени систем треба мењати.

Типови шума високе заштитне вредности према FSC-у:

V3B – 1: Шумска подручја која садрже глобално, регионално или државно важне концентрације биодиверзитета;

V3B – 1a: Заштићена подручја;

V3B – 1б: Угрожене врсте и врсте у опасности;

V3B – 1ц: Ендемске врсте;

V3B – 1д: Важне повремене концентрације;

V3B – 2: Шумска подручја која садрже глобално, регионално и државно значајне велике шуме нивоа крајолика;

V3B – 3: Шумска подручја која се налазе у/или садрже ријетке, угрожене или екосистеме у опасности;

V3B – 4: Шумска подручја која обезбјеђују основне природне услуге у критичним ситуацијама;

V3B – 4a: Шуме важне за водене токове;

V3B – 4б: Шуме важне за контролу ерозије;

V3B – 4ц: Шуме које представљају значајне препреке пожарима;

V3B – 5: Шумска подручја фундаментална за задовољавање основних потреба локалних заједница;

V3B – 6: Шумска подручја значајна за традиционални културни идентитет локалних заједница;

Пре почетка процеса сертификације газдовања шумама у Републици Српској, поред два национална парка Сутјеска и Козара, два прашумска резервата „Јањ” и „Лом”, биле су издвојене и површине заштитних и шума са посебном наменом, што је укупно износило око 1%.

У шумама којима газдује Јавно предузеће тај проценат је био значајно мањи с обзиром да су национални паркови посебна подручја. Са почетком процеса сертификације газдовања шумама долази до идентификације и издвајања шума високе заштитне вредности.

Активности су провођене на основу конвенција, декларација, стандарда за сертификацију газдовања шумама и алата за идентификацију и издвајање шума високе заштитне вредности.

У процесу идентификације и издвајања шума високе заштитне вредности водећу улогу је имао тим за сертификацију газдовања шумама Јавног предузећа, који је поред давања инструкција локалним тимовима организационих дијелова значајне активности обављао и у процесу укључивања интересних страна које су дале велики допринос за успешно обављање овог изузетно важног посла.

Категорија ВЗВ-1 обухвата шумска подручја која садрже глобално, регионално или државно важне концентрације биодиверзитета.

Категорија ВЗВ-1а - заштићена подручја која су витална компонента заштите биодиверзитета. Међутим, ово не значи да се неки типови заштићених подручја не могу третирати унутар других критерија високо заштитних вриједности (на примјер, одређено водозащитно подручје може бити високо заштитна вриједност овдје и унутар ВЗВ-4).

Табела 1. Сјеменске састојине високе заштитне вредности

Table 1. Seed stands of high conservation value

Сјеменске састојине ВЗВ-1					Заштита подручја
Јела / смрча	Бор	Буква	Храст китњак	Панчићева оморика	
взв-1а				взв-1ц	взв-1
<i>ha</i>					
489.80	210.30	192.95	61.77	73.2	5528.36

Категорија ВЗВ-1б - угрожене врсте и врсте у опасности представљају један од најважнијих аспеката вриједности биодиверзитета. Шуме које садрже концентрацију угрожених врста или врста у опасности дефинитивно су много важније за одржавање биодиверзитета него оне које не садрже или садрже тек неколико таквих концентрација, јер овим врстама потенцијално пријети губитак станишта и њихов нестанак утицајем разних штетних агенаса (непримјерене активности човјека, лова, болести итд.).

Издвојена је површина од 1342,80 ha.

ВЗВ-1ц - Ендемске врсте су оне које се распрострању само на одређеном географском подручју. Ако је то подручје и просторно мало онда значај тих ендемских врста у погледу њиховог очувања постаје још већи, јер та просторна ограниченост повећава њихову осјетљивост.

У Републици Српској су издвојене површине од 73,20 ha.

Високо заштитна вриједност - важне повремене концентрације (ВЗВ-1д) подразумева да се ова високо заштитна вриједност односи само на миграционе популације птица, међу којима многе врсте повремено, у различито вријеме, користе специфична станишта у одређеним фазама свог живота. Повремена станишта птица су сезонска или се користе током екстремних климатских услова када је у питању опстанак популације као цјелине. Изабрана привремена станишта могу се разликовати и географски и по врсти екосистема, па чак и по карактеристикама станишта унутар исте регије. Ова компонента високо заштитне вриједности укључује коридоре миграције птица, локације њиховог повремених боравка, те локације за размножавање. Ријетке, угрожене и међународно важне миграторне врсте птица које се гнијезде у БиХ или у великом броју прелијећу нашу земљу су: Ардеола раллоидес, Егретта гарзетта, Ембериза циа, Фалцо веспертинус, Ихобруцхус минутес, Нуцтицорах нуцтицорах, Пхалацроцорах пугмаеус, Пхалацроцорах царбо и Платалеа леуцородиа.

Шумске области које садрже глобално, регионално или државно важне про- стране шуме нивоа крајолика (СВЗВ-2) представљају одређена компактна природ- на подручја у којима је очуван висок степен биодиверзитета, који садржи ријетке типове шума и обезбјеђује широк спектар захтјева другим живим градивним ком- понентама екосистема (дивљачи, на примјер), а који су ријетки у другим подручји- ма. За овај вид заштите крајолик се може сматрати значајним и онда ако је један од највећих у земљи, ако су шуме које садржи ријетке у држави или ако његова заш- тита није довољна у постојећем систему заштите у држави. Ову вриједност не могу имати шуме које су претежно или у цјелини подигнуте од интродукованих врста.

Шумска подручја која садрже екосистеме који су ријетки, у опасности или угрожени (СВЗВ-3) идентификују се на основу:

- списка ријетких и угрожених врста и екосистема;
- стручних извјештаја научника о пропадању неких екосистема.

Газдовање се врши уз стриктно спровођење мјера које ће омогућити стабил- ност ових шума и заштиту ових вриједности. Предузеће шумарства треба да раз- вије мониторинг високе заштитне вриједности ових шума чији би резултати омо- гућили да се у будућности изводе адекватне мјере газдовања. Препоруке газдовања овим обично дају специјалисти из заштите, узгајања и уређивања шума.

Процјена подразумјева анализу присуства таквих заједница. Уколико се у шумском подручју налазе одјели са шумским заједницама или стаблима, те зајед- нице су потенцијалне високо заштитне вриједности.

Шумске области које обезбјеђују основне природне услуге у критичним ситуа- цијама (ВЗВ-4) обухватају сљедеће:

- шуме важне за снабдијевање водом;
- шуме важне за заштиту од ерозије и
- шуме које пружају противпожарну заштиту.

Шуме важне за снабдијевање водом (ВЗВ-4а) обухватају подручја ако је у пи- тању: потенцијално поплавно подручје или могућа суша, велики губитак воде за пиће, снабдевање водом пољопривредних култура, ако су угрожени хидроенер- гентски капацитети или ако пријете промјене у хидролошком систему ријечног подручја које би неповратно деградирале заштићену зону итд.

Неке шуме су нарочито важне у регулацији водотока и тако постају важне за њихову функционалност. Непроцјењива је улога шума у заштити водног режима сливног подручја без којих би се озбиљно и неповратно деградирала свака водо- заштитна зона.

Шуме кључне за водоснабдевање насеља и заштиту водних објеката су озна- чене као категорија ВЗВ - 4а. Реч је о изворима и водотоцима која су унутар шум- скопривредног подручја Јавног предузећа шумарства за која се поуздано зна да снабдевају водом локалне заједнице. По правилу се ради о целини сливног по- дручја или његовом највећем делу који обухвата неколико одјела. Шуме које пружају ову врсту заштите, нема сумње, имају истакнут атрибут високе заштитне вредности. Ако ове шуме имају и додатне атрибуте (ретке врсте, редак тип шуме итд.), што код нас није реткост, њихова се вредност сразмерно повећава. У ову ка- тегорију спадају и шуме које штите водене акумулације без обзира на њихову на-

мену и водене токове који нису у функцији снабдевања становништва питком водом.

У Републици Српској издвојено је 26 651,76 ха.

Шуме са кључним утицајем на пољопривреду и рибарство. Што се заштите рибогојилишта тиче, ако локална заједница истакне такву потребу треба је прихватити и атрибут идентификовати као високо заштитну вриједност, тим прије што су такви објекти дио водног базена који су ионако заштићени по другим основама. Међутим, шуме могу имати високо заштитне вриједности и ако пружају физичку заштиту пољопривредним усјевима. Познато је да такве шуме обезбјеђују веће приносе пољопривредним културама.

Шуме важне за заштиту од ерозије (ВЗВ-4б) су значајне за одржавање стабилности терена, што укључује и заштиту од спирања и ерозије, клизишта и лавина. Законом о шумама ова се улога шуме нарочито истиче. Да би се спријечиле потенцијалне опасности за животе људи и њихова добра, губитак продукционог земљишта, штете у екосистемима и др., треба анализирати ерозиона подручја и шумама на тим теренима дати високо заштитне вриједности. При овоме треба уважавати нагиб терена, геолошку подлогу, дубину тла и састојинске прилике.

Издвојено је 9 455,88 ха.

Газдовањем у шумама нагиба преко 40% забранити било какве активности, а до 40% регулисати, односно ограничити, зависно од врсте земљишта и матичног супстрата. За шумске културе посебне мјере за газдовање планирати само на просторима гдје постоји спирање тла, ерозија и пријетња клизања.

Процјена на основу: Шумскопривредних основа, карата одређеног подручја и осталих докумената. При овој процјени неопходно је консултовати локалну заједницу. Уколико шуме при процјени улазе унутар прага нагиба од 40% на чврстим теренима, односно 30% на пјесковитим теренима, та шума задовољава критериј шума високе заштитне вриједности.

Шуме које пружају противпожарну заштиту (ВЗВ-4ц) представљају природну препреку ширењу пожара. Ово обично подразмјева природне појасеве лишћара у шумама четинара које су врло осјетљиве на појаву пожара. Република Српска, генерално говорећи, није у зони високог ризика појаве шумских пожара (изузетак је југ Херцеговине), што не значи да шумски пожари нису чести и да не узрокују велике штете. Осим тога у току је процес глобалног загријавања атмосфере, што ће повећати опасност од шумских пожара и код нас. У складу са шумарском легислативом постоје Правилници о заштити шума од пожара и систем процјене опасности од њихове појаве. Свака шумскопривредна основа садржи систем заштите шума од пожара.

Издвојена површина износи 5,40 ха.

Шумска подручја фундаментална за задовољавање основних потреба локалних заједница (ХЦВ-5) су подручја са високо заштитном вредности која се примењује само за основне потребе. Шуме се неће сматрати шумама високе заштитне вредности ако обезбјеђују ресурсе који нису суштински значајни за локалне заједнице (на примјер, лов и риболов ради рекреације) и ако се ресурси могу добити на неком другом мјесту или се могу заменити. Ова заштитна вредност је карактери-

стична за домородачке заједнице, те није карактеристична за наше подручје јер исте не постоје.

Шумска подручја значајна за традиционални културни идентитет локалних заједница (ВЗВ-6) су шуме које су значајне за очување културног идентитета заједнице са тог подручја. То могу бити: шуме које су значајне за историју локалитета или о њима постоји нека легенда или су значајни вјерски туристички објекти и шуме или шумска земљишта у близини историјских, вјерских и/или културних споменика.

Издвојено је 5.516,54 ha.

Површина шума и шумског земљишта којима газдује Јавно предузеће износи 999,957 ha.

У Јавном предузећу сертифициковано је газдовање шумама на површини од 808,305 ha, односно на цијелој површини којом газдује Јавно предузеће без површине крша.

У 2010. години било је издвојено 44.494,08 ha шума високе заштитне вриједности, а у 2012. години издвојено је 49.528,76 ha, што износи 5,5%, односно 6,13% од укупне сертифициване површине, респективно.

У периоду од 2008-2012. године интензивним радом постигнути су изузетни резултати у идентификацији и издвајању шума високе заштитне вриједности, тј. издвојено је 4,95% ових шума од укупне површине државних шума и шумског земљишта којима газдује Јавно предузеће.

5. ЗАКЉУЧЦИ И ДИСКУСИЈА

Из наведених података о шумама високе заштитне вриједности видљиво је да се водило рачуна о свим типовима високе заштитне вриједности, што представља изузетну вриједност у процесу идентификације и издвајања шума високе заштитне вриједности. Издвојене шуме високе заштитне вриједности приказане су на прегледним картама које су саставни дио шумскопривредних основа и извођачких пројеката у шумарству, а налазе се и на огласним таблама и у службама техничке припреме, како би биле јавно доступне. За сваку шуму која садржи неку од високих заштитних вриједности прописани су системи газдовања који ће допринијети очувању и унапређењу атрибута који исту сврставају у ову категорију. У протеклом периоду значајна пажња је посвећена очувању атрибута шума који представљају и исту чине високом заштитном вриједности.

Мониторинг у шумама високе заштитне вриједности је редован и ти резултати се пажљиво анализирају како не би дошло до нарушавања, угрожавања или уништавања одлика које неку површину шума сврстава у шуме високе заштитне вриједности.

Процес идентификације и издвајања шума високе заштитне вриједности није завршен те се мора наставити, како у области идентификације и издвајања, тако и на основу резултата мониторинга прилагођавања система газдовања у овим шумама како би ове већ издвојене шуме високе заштитне вриједности, не само одржали него и унаприједили, а и неке нове површине сврстали у ову категорију шума које је неопходно заштитити и о њима водити посебну бригу.

Значај издвајања шума високе заштитне вриједности у Републици Српској је у очувању и унапређењу: биодиверзитета, феномена гео-наслеђа, предјела и пејзажа, квалитета животне средине, трајности и квалитета природних ресурса и подручја значајних за историјско-културни идентитет локалне заједнице.

Повећање површина шума високо заштитне вриједности даје велик допринос у очувању природних ресурса и равнотежи у природи.

За идентификацију, издвајање, дефинисање и газдовање шумама високе заштитне вриједности неопходно је дубинско разумијевање и сагледавање свих значајних карактеристика различитих типова ових шума.

На основу мониторинга ових шума потребно је газдовање прилагођавати типу шума с циљем очувања и унапређења њихових карактеристика.

Да би се наведено успјешно реализовало било је неопходно радити на развоју свести о потреби издвајања ових шума као и на укључивању свих интересних страна блиских очувању животне средине и коришћењу расположивих информација узимајући у обзир предложене методолошке кораке.

С обзиром на чињеницу да постојећа законска регулатива подржава процес сертификације газдовања шумама, као и издвајање шума високе заштитне вриједности, покренуте активности су имале за циљ што ефикасније и квалитетније увећање површина шума високе заштитне вриједности и брзо прилагођавање начину газдовања овим шумама, како би се сачувале и унаприједиле карактеристике које их дефинишу.

Процент од 4,95% шума високе заштитне вриједности представља велики напредак у односу на претходно стање од 1,00%, али не значи да је процес идентификације и издвајања завршен него само показује озбиљност приступа, а уједно и могућности издвајања већих површина заштићених подручја, те овај процес са великом пажњом треба даље наставити.

ЛИТЕРАТУРА

- Брујић, Ј., Травар, Ј., Иванковић, М., Меселџија, П., Марковић, Б. (2003): Каталог највећег стабла Републике Српске. Бања Лука.
- Буцало, В., Брујић, Ј., Травар, Ј., Милановић, Ђ. (2008): Флора прашумског резервата Лом, Бања Лука.
- Вашић, Ф.В., *Натура и култура – примјери културног аспекта биолошке разноврсности*. Београд.
- Вучићевић, С. (1999): *Шума и животна средина*. Београд.
- Ђармати, А. Ш., Веселиновић, С. Д., Гржетић, А. И., Марковић, А. Д. (2007): *Животна средина и њена заштита*. Београд.
- Ђуковић, Ј., Бојанић, В. (2000): *Аерозагађење*. Технолошки факултет Зворник.
- Ђуковић, Ј., и сар. (2000): *Технологија воде*. Београд.
- Жарден, Џ. (2006): *Еколошка етика*. Службени гласник, Београд.
- Илић, М. (2003): *План управљања комуналним отпадом*. РЕЦ Канцеларија Београд.
- Јовановић, Л. (2004): *Еколошки менаџмент*. Београд.
- Jennings, S., Nussbaum, R., Judd N. and Evans, T. (2003): *Alati za šume visoke-zaštitarne vrijednosti (HCVF), Proforest, Oxford.*

- Лаке тић, Р. (200): Презентација - сертификација шума у Републици Српској. Завршна конференција о сертификацији шума у БиХ, Сарајево.
- Лакушић, Д., Однос специјског и екосистемског диверзитета, Биолошки факултет, Београд.
- Марковић, Д. А., Ђармати, И.А., Грже тић, И.А., Веселиновић, Д.С. (1996): Физичко - хемијски основи заштите животне средине. књига II, Универзитет у Београду.
- Национални акциони план за заштиту животне средине (околиша) – (НЕАП БиХ)
- Павловић, Б., Филозофија природе.
- Радовић, И. (2007): Развој идеје о значају и потреби заштите биодиверзитета. Биолошки факултет, Београд.
- Стевановић, В. (2007): Процјена биодиверзитета – од интерпретације до конзервације - примјер ендемичне васкуларне флоре Балканског полуострва.

